

подальшого комплексного розвитку держав в умовах глобалізації.

Ключові слова: економіка, система, економічна система, держава, міждержавне утворення, економічна система міждержавного утворення.

Leskova I. The economic systems of interstate associations (the Benelux, CIS and EU as examples)

The questions of organization and functioning of the economic systems of interstates association are considered in the article. Author is pointing that this form will act as the most probable prospect of further political and economic development of the states in global era.

Keywords: economy, system, economic system, state, interstates association, the economic system of interstates association.

Надійшла до редколегії 28.02.2013 р.

УДК 328.132.4

М. О. Лопата

Львівський національний університет імені Івана Франка

ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ МІНІМАЛЬНО-ПЕРЕМОЖНИХ УРЯДІВ У КРАЇНАХ ЦЕНТРАЛЬНОЇ ЄВРОПИ

Надано огляд теорії мінімально-переможних коаліційних урядів. Вивчено історію формування мінімально-переможних урядів у країнах Центральної Європи, їх склад та завершення діяльності. Проаналізовано мінімально-переможні уряди з домінуючою партією і уряди, які носять врівноважений характер. Визначено вплив ідеологічного і прагматичного чинників у процесі формування мінімально-переможних урядів. Розраховано індекс урядової стабільності мінімально-переможних урядів у вище зазначених країнах.

Ключові слова: коаліційний уряд, мінімально-переможна коаліція, домінуюча партія, урядова стабільність, коаліційні переговори.

Становлення політичної науки в Україні відбувається під впливом багатьох чинників. Серед них варто виділити – потреби практичного політичного життя, які визначають необхідність розуміння суті політичних процесів, що мають місце у політиці, та знаходження інструментів впливу на практику. Ще одним важливим чинником виступає розвиток політичної науки в Україні та необхідність у адекватному науково-понятійному апараті. Варто констатувати, що проблема вивчення коаліційних урядів в Україні тривалий час не була пріоритетною для вітчизняної політичної науки. Тому постає проблема вивчення мінімально-переможних урядів, які доволі часто утворюються як у країнах Західної та Центральної Європи, так і України.

Як правило результати виборів не вирішують які партії увійдуть в склад урядової коаліції. В літературі існують дві головні інтерпретації способів формування уряду. Вони базуються на альтернативних мотивах, якими керуються політики при входженні в склад уряду. Мова йде про модель «призивів» у вигляді посад. Це «прагматична» модель, коли при формуванні коаліцій передусім враховують показники кількості місць у парламенті, які мають партії – потенційні учасники коаліції; Друга модель – ідеологічна, робить наголос на бажання більше впливати на напрямки державної політики ніж на отримання посад в уряді. Ця модель реалізується через втілення в життя програми конкретної політичної сили. [22, с. 36] Хоча, на практиці обидві моделі частіше всього виступають у змішаному варіанті, відрізняючись лише тим, яка з двох констант виявиться домінуючою – «прагматична» чи «ідеологічна».

Український політолог А. С. Романюк виділяє: однопартійні уряди більшості і меншості та коаліційні уряди більшості і меншості. [4] Коаліційний уряд більшості постає у двох формах – мінімально-переможної коаліції та надмірної коаліції. [5, с. 8]

Модель мінімально-переможної коаліції сформована на базі емпіричних даних і трапляється досить часто.

Засновник теорії мінімально-переможних коаліцій В. Райкер створив критерій «мінімальної перемоги», тобто виключення надлишкових партій. У такий спосіб автор виділяє три головні версії мінімально-переможної коаліції. Перша становить «мінімально-переможну коаліцію», подібну до коаліції «мінімального розміру», що характеризується контролем над найменш можливою кількістю місць у парламенті, але перевищує відносну більшість. Другою версією постає коаліція, що ґрунтується на так званій робочій більшості, тобто коаліція володіє більше ніж необхідним мінімумом на всякий випадок. І третьою версією є коаліція, що спирається на торги [21, с. 95], що охоплює найменшу кількість з можливого числа акторів. Чим менше у такій коаліції учасників, тим легше порозумітися партіям, що входять до її складу.

М. Лейзерсон (1966), Р. Аксельрот (1970) і А. де Сваан (1973) вважають, що сумісність

змісту програм не повинна розглядатися як основний мотив коаліційних перемовин. На думку авторів певна кількість мінімально-переможних коаліцій постає як результат ідеологічної згоди її членів. Власне програмні питання обмежують кількість учасників кабінету. М. Лейзерсон і Р. Аксельрот схильні розглядати сумісність програм (policy compatibility) як свого роду «підтримку» у торгах і стверджують, що модель «привіз» є головним мотивом формування уряду політиками.

Автор так званої теорії торгів Н. Лейзерсон [16, с. 19] звернув увагу на те, що в процесі формування коаліції домінує найсильніша політична сила. Якщо партія-переможець не здобуває абсолютної більшості в парламенті, то вона може її здобути з допомогою одного чи двох союзників. Партії-переможці при цьому змушені будуть поступатися частиною своїх здобутків у формі посад на користь союзників. Таким чином, партії-переможці зацікавлені у торгах з меншою кількістю учасників, які зможуть забезпечити їм бажаний результат за мінімальних поступок і в максимально короткий термін.

Р. Аксельрот висунув теорію мінімально-сумісних коаліцій, і вважає, що політичну програму не варто трактувати в категорії тільки одного ідеологічного виміру, і передбачає, що сформовані коаліції будуть ідеологічно пов'язані (connected), а всі учасники будуть між собою ідеологічно близькими. [11] Мінімально-пов'язана коаліція у випадку втрати хоч би одного учасника, перестане бути переможною або сумісною, пов'язаною. Цей підхід ґрунтується на припущенні про роль «конфлікту інтересів», коли легше сформувати і втримати можливу коаліцію з меншим рівнем внутрішнього конфлікту інтересів, завдяки чому політики віддають такій коаліції перевагу. Вона є сумісною у тому сенсі, що партії, які знаходяться близько одна до одної на осі правий-лівий, треба включити до коаліції. Мотивація виконання програми показує, що для формування такої коаліції потрібне включення додаткових партнерів, які знаходяться посередині між двома партнерами по коаліції. Їх включення нічого не вартує і тільки додасть сили коаліції у законодавчому органі країни. Але, у випадку домінування мотивації отримання «привізу», тобто при бажанні збільшення учасниками коаліційної гри «привіз» варто позбутися лишнього «пасажира», навіть коли він має ідеологічно близькі позиції до решти коаліціантів. Коли мотивація «привіз» і реалізації програмних цілей (ідеологічний чинник) розглядаються партіями як рівносильні, то додаткова партія, крім вимог нічого не принесе. Іншими словами, якщо політики тільки ідеологічно вмотивовані, то повинні формуватись «мінімально-сумісні переможні» коаліції, не зважаючи на те, чи всі партії у рамках «ідеологічного радіусу» є необхідними для здобуття парламентської більшості [11, с. 99]. У такому випадку часто появляються надлишкові коаліції. При домінуванні прагматичного чинника, націленого на отримання «привізу», коаліція не повинна, при формуванні кабінету, залучати лишніх «пасажирів», тобто повинна відкинути непотрібних членів, навіть якщо вона втратить статус ідеологічно-сумісної коаліції [11 с. 98].

М. Лавер і Н. Шофілд вважають теорію мінімально-пов'язаної переможної та мінімально-переможної коаліцій, різними теоріями. Це означає, що існує мінімально-переможна коаліція, яка не є пов'язаною, і навпаки, може бути мінімально-пов'язаною, але не мінімально-переможною. На думку авторів, це означає істотність мотивації «привіз» у коаліційних перемовинах. [17 с. 57]

Е. Бровн І. Френдрейс та Д. Гейбер (1984) здійснили дослідження, у результаті якого з'ясується, що існує слабкий зв'язок між рівнем конфлікту інтересів у коаліції та статусом мінімально-пов'язаної переможної коаліції. Тобто, мінімально-пов'язана переможна коаліція ніяким чином не послаблює конфліктів. Автори вважають, що такого роду коаліції не формуються для послаблення конфліктів інтересів, а через інші чинники, що пов'язані з переговорами щодо програм. Їх висновки наступні: по-перше – головним чином всі мінімально-пов'язані переможні коаліції базуються на мотивації, зв'язаній з «привізами», а програмні питання є лише інформацією про можливий результат переговорів (обмежує обсяг можливих альтернативних коаліцій, коли партії керуються мотивами отримання нагороди). По-друге – політичні партії вище ставлять мотив отримання «крісла», ніж ідеологічний мотив. По-третє – програма, як критерій з'являється лише тоді, коли треба здійснити вибір між можливими варіантами коаліції, які є ідентичними в категорії припущень мотивації «привіз». Три автори стверджують, що важливу роль відіграють критерії перемовин у процесі формування кабінетів. Політичні партії, у першу чергу звертають увагу на критерій розміру кожної партії на момент формування коаліції, і тільки пізніше на інші чинники, наприклад, на ідеологічну близькість партій. Це дозволяє здійснити оптимальний вибір між потенційними партнерами. Однак, часом трапляється і зворотна черговість критеріїв перемовин, тобто спочатку з'являються програмні мотиви, а потім і мотиви, націлені на максимізацію привізу. [22, с. 29]

Д. Аустін-Сміт, а також Й. Банкс розглядають перемовини у вимірі програм та ідеологій

як форму виборчого протистояння. Вони створили каталог трьох інструментальних чинників, які враховують ідеологічні преференції партій у відносинах, оскільки партії бояться можливих втрат на найближчих виборах. Автори вважають, що електорат очікує від коаліційних перемовин, виконання програми і тому пропонують врахування партійної програми у процесі коаліційних торгів. По-перше – виборці, які керуються політичною програмою, через вибори здійснюють вплив на результати проходження певної політичної програми, а відповідно і партії, що її представляє, до парламенту. По-друге – політичні партії є зацікавлені програмою настільки, наскільки вона може допомогти у заохоченні виборців брати участь у голосуванні за дану політичну силу, а в результаті у перемозі на виборах. По-третє, існує внутрішньопартійна дискусія, метою якої є визначення програмних питань, які можуть підлягати обговоренню з іншими фракціями у процесі переговорів, і тих принципових питань, які не підлягають обговоренню [10 с. 103].

Дещо інший погляд на мотиви, якими керуються партії, входячи до коаліції, представив Г. Луеберт, який вважає що лідери хочуть якнайдовше залишитися на своїх посадах, і це є їхньою головною метою діяльності. Переговори є складними, тому що лідери хочуть, щоб перемовини задовольнили членів їх фракцій, орієнтація яких сильно пов'язана з ідеологією і символічними аспектами. Іншими словами, переговори не тільки проводяться між партіями, але також, між лідерами і членами всередині партій або між її фракціями [20, с. 109].

А. Де Сваан був першим, хто у 1973 р. представив програмні торги у категорії одновимірного ідеологічного простору і створив теорію закритої коаліції мінімального радіусу (closed minimal range – CMR), яка є однією з версій мінімально-пов'язаної переможної коаліції. Автор звертає увагу на те, що актори прагнуть формування переможної коаліції, яка прийме програму, настільки близьку, наскільки це можливо, до їх власних програмних преференцій [23, с. 88]. Закрита коаліція мінімального радіусу (CMR) у конкретних торгах є мінімально-переможною коаліцією з найменшим ідеологічним діапазоном. Тут є дуже важливою мотивація виконання програми, що аналізується в одновимірному просторі. Так, «закрита коаліція мінімального радіусу» є одновимірною теорією коаліційних переговорів, в основу якої покладена ідеологія політичних лідерів і диктаторська роль партії, яка займає «центральну позицію» в коаліції (median legislator). Ця «центрова партія» диктує програмні питання у коаліції [24].

Для функціонування кабінету необхідні два важливі елементи – парламентська і урядова коаліції. Парламентська коаліція (законодавча коаліція) підтримує кабінет і є ширшою ніж урядова коаліція, оскільки охоплює не тільки партії, що входять в склад уряду, але також і неурядові партії. При цьому не істотно чи зовнішня коаліція (підтримка уряду у парламенті) формується з одних і тих самих партій, чи її склад змінюється від одного до наступного голосування. Урядова коаліція повинна залишатися стабільною, але буде втримуватися при владі завдяки «парламентській коаліції, яка постійно змінюється і називається коаліцією законодавчої підтримки». [16, с. 276]

Обидва типи коаліції – парламентська (законодавча) і урядова поєднуються у випадку, коли кабінет мусить створити переможну коаліцію і мобілізувати підтримку у парламенті. [17, с. 279]

Отже, виходячи з вище наведеного, мінімально-переможна коаліція передбачає формування уряду на основі: 1. Мінімально-необхідної кількості учасників, 2. Мінімально-необхідної кількості партій за умови, що об'єднанні зусилля здатні забезпечити хоч і мінімальну, але більшість у парламенті. 3. В разі виходу хоч би одного партнера зі складу коаліції, уряд втрачає статус уряду більшості. 4. Такий тип коаліції розглядає контроль за урядом як нагороду для тих, хто отримав право його формувати

Мінімально-переможні коаліції формуються з домінуванням однієї партії, або з приблизно рівних за силою суб'єктів. Як відзначає Ю. Р. Шведа, домінуюча партія – це партія, яка контролює в парламенті найбільшу кількість мандатів і забезпечує собі значний відрив від інших партій та визначає склад і орієнтацію правлячої коаліції. Домінуюча партія формує мінімально-переможну коаліцію при сприянні доповнюючих партій, які входять до складу урядової коаліції на правах «молодшого партнера», оскільки контролюють в парламенті меншу кількість мандатів порівняно з т. зв. «старшим» партнером по коаліції – партією-ініціатором. Коаліція в умовах домінуючої партії може виступати у двох формах: а) проти домінуючої партії, б) коаліція домінуючої партії. [7]

Щоб визначити, чи мала місце у кожному конкретному випадку мінімально-переможна коаліція, треба знати загальну кількість членів національних парламентів. Сейм Польщі складається з 460 депутатів і 100 членів Сенату. Парламент Чехії також є двопалатним, у нижню палату якого, палату депутатів, входять 200 депутатів. Національна рада Словацької Республіки складається з 150 депутатів, які обираються на чотирирічний термін. Державні

збори Угорщини складаються з 386 депутатів. Як видно, у двох країнах – Польщі та Чехії існують двопалатні парламенти, а в Угорщині та Словаччині – однопалатні. Провідну роль у формуванні уряду відіграють нижні палати, де створюються коаліції парламентської підтримки уряду. [26]

У випадках Чехії та Словаччини, розглянуто уряди, сформовані у 1992 р. перед проголошенням незалежності обох державах 1 січня 1993 р, оскільки на момент оголошення суверенітету, обидві країни вже мали відокремлені парламенти та відокремлені уряди. Польські кабінети беремо до вивчення після з 1989 р., коли був сформований перший не комуністичний уряд Т. Мазовецького, а уряди Угорщини від 1990 р.

Від виникнення незалежної Республіки Чехія у 1992 р. до дати написання цієї статті (лютий 2013 р.) в Чехії змінилося дев'ять кабінетів (табл. 1), серед яких детальніше розглянемо тільки мінімально-переможні коаліції, і сім електоральних циклів.

Таблиця № 1. Склад кабінетів і парламентської коаліції від 1992 до 2012 рр. у Чеській Республіці

Прем'єр-міністр і період урядування	Партійний склад і кількість мандатів	Статус кабінету
Вацлав Клаус(липень 1992-липень 1996)	ОДС+ХДС-ЧНП+ГДС+ХДП(105)	Мінімально-переможна коаліція
Вацлав Клаус(липень 1996-листопад 1997*)	ОДС+ЧДС+ЧНП+ГДС(99)	Коаліційний кабінет меншості
Йозеф Тосовський(січень-липень 1998)	СС+ХДС+ЧНП**	Невизначений статус – кабінет складався наполовину з фахівців і наполовину з політиків
Мілош Земан(липень 1998 – липень 2002)	ЧССД(74)	Однопартійний кабінет меншості
Владімір Спідла (липень 2002 – серпень 2004)	ЧССД+ХДС-ЧНП+СС-ДС(101)	Мінімально-переможна коаліція
Стініслав Грос (серпень-2004-квітень 2005)		
Їжі Пароубек (квітень 2005- серпень 2006*)		
Мірек Тополанек (вересень-жовтень 2006*)	ОДС(81)	Однопартійний кабінет меншості
Мірек Тополанек (січень 2007-березень 2009*)	ОДС+ХДС-ЧНП+партія зелених(100)	Невизначений статус в результаті підтримки рівно половини депутатів
Ян Фішер (травень 2009-липень 2010)	Безпартійний кабінет ОДС+ЧССД+партія зелених (156)	Кабінет сформований за підтримки абсолютної більшості
Петр Нечас (з липня 2010 по сьогодні)	ОДС+ТОП09+Громадянські справи*** (118)	Кабінет більшості***, невизначений статус в результаті підтримки рівно половини депутатів

[13]

*Кабінет Вацлава Клауса подав у відставку у листопаді 1997 р., але функції виконував до січня 1998 р.

*Кабінет Їжі Пароубека пішов у відставку в серпні 2006, а виконував функції до вересня 2006; перший кабінет Мірека Тополанека пішов у відставку в жовтні 2006, а виконував функції до січня 2007.

**Визначення парламентської підтримки в період формування уряду є проблематичне, оскільки в цей час відбувався розпад депутатської фракції ОДС і почалося утворення Союзу Свободи.

***У квітні 2011 р. внаслідок урядової кризи, коли партія «Громадянські справи» покинула коаліцію, стався внутріпартійний розкол, внаслідок чого утворилася проурядова фракція ліберальних-демократів (ЛІДЕМ), що налічувала 8 депутатів. Таким чином кабінет П. Нечаса контролює рівно половину (100) депутатів нижньої палати парламенту.

Список партійних скорочень: ОДС – Громадянсько-Демократична партія, ЧССД –

Соціал-Демократична партія Чехії, ХДС-ЧНП – Християнсько-Демократична партія – Чехословацька національна партія, СС-ДС – Союз Свободи – Демократичний Союз, ХДП – Християнсько-демократична партія, ГДС- Громадсько-Демократичний Союз.

Історично першим кабінетом урядом Чехії, сформованим на підставі результатів виборів, що відбулися у 1992 р. була правоцентристська коаліція ОДС, ХДП, ХДС-ЧНП і ГДС. На чолі уряду став лідер громадянських демократів(ОДС) Вацлав Клаус, що очолив найбільшу політичну силу правого крила політичного спектру завдяки підтримці 105 депутатів нижньої палати. Другим за чисельністю членом коаліції став Християнсько-демократичний союз – Чехословацька народна партія (ХДС-ЧНП), яка є партією правоцентристською. Мінімально-переможна коаліція була створена близькими до себе партіями, що розміщувались ближче до центру на осі правиця-лівиця. Хоча, тут не йде мова про коаліцію з найменш можливою кількістю партій. Цей варіант могли реалізувати разом громадянські демократи і комуністи, але ідеологічна дистанція між ними була настільки велика, що виключала подібного роду коаліцію. [14, с. 1437]

У 2002 році після виборів до палати депутатів, був сформований уряд під керівництвом лідера Соціал-демократичної партії В. Спідли. У кабінет В. Спідли увійшли представники соціал-демократів і виборчий альянс Християнсько-демократичного союзу-Чехословацької народної партії та Союзу Свободи-Демократичного союзу. Кабінет соціал-демократів і двох малих партій спирався на підтримку найменшої можливої більшості депутатських голосів (101 голос), і з цієї причини можемо його охарактеризувати як приклад мінімально-переможної коаліції. Одночасно, варто підкреслити, що цей уряд не був прикладом мінімально-переможної коаліції з найменшою кількістю політичних партій, якщо ХДС-ЧНП і СС-ДС будемо рахувати окремо. Такий підхід базований на тому, що обидві малі партії діяли автономно під час переговорів про створення парламентської коаліції і у коаліційному договорі вважалися самостійними політичними силами. Такого роду урядова коаліція становила різномірний конгломерат ідеологічно неоднорідних партій. Ідеологічна дистанція була особливо великою між соціал-демократами і СС-ДС. [13, с. 71]

Роки 2002-2006, особливо після входженні Чехії до Європейського Союзу, характеризувалися конфліктами між членами коаліції. Постійно зростаюча напруга між соціал-демократами підірвала урядову стабільність, у результаті чого в 2004 році В. Спідла пішов у відставку, а на його місце був призначений Станіслав Грос, а через рік відбулася чергова заміна прем'єр-міністра і главою уряду став Їжі Пароубек(всі з середовища Соціал-Демократичної партії). Все ж таки урядова коаліція пережила ці зміни. Тим не менше за період перебування на посаді прем'єра Ї. Пароубека, появилася інтенсивна співпраця у рамках парламенту соціал-демократів і комуністів, що стало несподіванкою на політичній арені Чехії. Одночасно ХДС-ЧНП розпочала процес переорієнтації, маючи за мету відновлення давньої співпраці з ОДС. [13, с. 72]

Можна вважати, що у Чеській Республіці існувало дві мінімально-переможні коаліції, якщо рахувати, що коаліція ЧССД+ХДС-ЧНП+СС-ДС пережила всю парламентську каденцію 2002-2006 без зміни складу уряду, із заміною тільки особи прем'єр-міністра і в обох випадках вони формувалися з домінуванням громадянських демократів у 1992 р. та соціал-демократів у 2002, які значно випереджали своїх союзників по коаліції по силі партії у парламенті. Тому мінімально-переможні коаліції у Чехії формуються з домінуванням однієї політичної сили та не є ідеологічно пов'язаними, оскільки християнські-демократи, які співпрацювали з громадянськими демократами у 1992 р., у 2002 р. перекинулися на сторону соціал-демократів, хоча не поділяють їх ідеології та програми.

Від виникнення незалежної Словаччини у 1993 р. до дати написання цієї статті (лютий 2013 р.) у Словаччині змінилося вісім кабінетів та пройшло сім парламентських виборів (табл. 4).

Таблиця № 2. Склад кабінетів і парламентської коаліції від 1992 до 2012 рр. у Словаччині

Прем'єр-міністр і період урядування	Партійний склад і кількість мандатів	Статус кабінету
В. Мечіар (чевень 1992-березень 1994 р.)	РЗДС+ СНП(89)	Коаліція більшості, однопартійний уряд меншості*
Й. Моравчик (березень – липень 1994)	ДС-ПДЛ-ХДР(71)	Коаліція меншості**
В. Мечіар (липень 1994-липень 1998) ***	РЗДС+АРС+СНП(85)	Надлишкова коаліція
М. Дзурінда(жовтень 1998 – вересень 2002)	СДК-ПУК-ПДЛ-ПГП(107)	Широка коаліція більшості
М. Дзурінда(вересень 2002 – липень 2006)	СДК+ПУК+ХДР+АНГ(78)	Мінімально-переможна коаліція
Р. Фіцо (липень 2006 – липень 2010)	Смер+СНП+РЗДС(85)	Коаліція більшості
І. Радічова(липень 2010 – жовтень 2011) ***	СДХС-ДР+СС+ХДР+партія угорської меншини Міст(79) *	Мінімально-переможна коаліція
Р. Фіцо(квітень 2012–до сьогодні)	Смер (83)	Однопартійний кабінет більшості

Джерело: Розрахунок здійснено на підставі : Європейська виборча база даних. http://www.nsd.uib.no/european_election_database; Партії і вибори у Європі. <http://www.parties-and-elections.eu/slovakia2.html>; Ресурсу про вибори. <http://www.electionresources.org>

*СНП тільки у січні 1993 р. долучилося до формування уряду, перед тим була тільки неофіційна підтримка даною партією однопартійного уряду меншості В. Мечіара. У березні 1994 р. з РЗДС вийшов ліберально орієнтований Демократичний союз(ДС), що спричинило падіння уряду Відхід 20 депутатів від СС призвело до падіння уряду і позачергових виборів до Національної Ради.

**Уряд Й. Моравчика отримав підтримку Руху «Співіснування» – Угорського християнсько-демократичний рух (14 мандатів), яка не приєдналася до коаліції, але це дозволило кабінету функціонувати до виборів.

***Кабінет В. Мечіара подав відставку в липні 1998 р., але функції виконував до вересня 1998 р.

Кабінет І. Радічової пішов у відставку в жовтні 2011, а виконував обов'язки до квітня 2012 р.

Список партійних скорочень: АНГ – Альянс нового громадянина, СДХС – Словацький демократичний і християнський союз, РЗДС – Рух за демократичну Словаччину, ХДР – Християнсько-демократичний рух, СНП – Словацька національна партія, ДС – Демократичний союз, СС – Свобода і Справедливість, ПУК – партія угорської коаліції, ПГП – Партія громадянського порозуміння, АРС – Асоціація робітників Словаччини

Хоча, РЗДС В. Мечіара виграв вибори у 2002 р., новий уряд на чолі з М. Дзуріндою був сформований чотирма партіями з підтримкою 78 з 150 депутатів. У склад коаліції увійшли правоцентристський Словацький демократичний і християнський союз(СДХС) М. Дзурінди, представники Партії угорської коаліції, правоцентристського Християнсько-демократичного руху і ліберального Альянсу нового громадянина(АНГ). Партії, входячи до коаліції мали за мету не допустити повернення влади. В. Мечіара, тобто коаліція сформована проти домінуючої партії. [3] Члени коаліції були приблизно рівними за силою, оскільки відрив партії ініціатора формування коаліції – СДХС не випереджував другу по силі партію у коаліції – ПУК більше ніж на 8 мандатів, а відрив ПУК від решти коаліціантів був ще меншим. Коаліція не стала ідеологічно-спорідненою через існування у ній АНГ з його ліберальною програмою. [9, с. 82]

Другим прикладом мінімально-переможної коаліції у Словаччині є коаліція правоцентристських Словацького демократичного і християнського союзу, Християнсько-демократичного руху з ліберальною Свободою і Справедливістю(СС) та партією угорської меншини Міст, яка не була програмно близькою коаліцією. Найбільша ідеологічна дистанція була між християнськими-демократами та Альянсом нового громадянина. У

жовтні 2011 р. АНГ покинув коаліцію, внаслідок чого вона втратила статус мінімально-переможної і довелося оголосити позачергові вибори. У даній коаліції не було домінуючої партії, що дозволяє зробити висновок про відсутність домінуючих партій при формуванні мінімально-переможних коаліцій у Словаччині та значній ролі моделі отримання «привіт», якими керувалися партії при входженні у коаліцію.

Від виникнення незалежної Угорщини до дати написання цієї статті (лютий 2013 р.) змінилося сім кабінетів (9 глав урядів) та пройшло шість парламентських виборів (табл. 4).

Таблиця № 3. Склад кабінетів і парламентської коаліції від 1990 до 2012 рр. в Угорщині.

Прем'єр-міністр і період урядування	Партійний склад і кількість мандатів	Статус кабінету
Й. Антал (травень 1990 – грудень 1993)	УДФ + НПДГ + ХДНП(229)	Надлишкова коаліція
П. Боррос (грудень 1993 – липень 1994)	УДФ + НПДГ + ХДНП (229)	
Г. Хорн (липень 1994 – липень 1998)	СПУ+АВД (277)	Надлишкова коаліція
В. Орбан (липень 1998 – травень 2002)	Фідес+НПДГ+УДФ (213)	Надлишкова коаліція
П. Меддеші (травень 2002 – вересень 2004)	СПУ+АВД (198)	Мінімально-переможна коаліція
Ф. Дюрчань (вересень 2004 – квітень 2006)		
Ф. Дюрчань (квітень 2006 – березень 2009)*	СПУ+АВД (204) *	Мінімально-переможна коаліція
Г. Байнай (квітень 2009 – травень 2010)	СПУ(204) **	Однопартійний кабінет меншості
В. Орбан(травень 2010 – до сьогодні)	Фідес (263)	Однопартійний кабінет більшості

Джерело: Розрахунок здійснено на підставі ресурсу про вибори

<http://www.electionresources.org/hu/>

*Другий кабінет Ф. Дюрчаня пішов у відставку у березні 2009, а обов'язки виконував до квітня 2009. Від квітня 2008 стає урядом меншості з підтримкою лише 186 депутатів.

**Кабінет Г. Байная отримав зовнішню підтримку частини депутатів АВД та УДФ.

Список партійних скорочень: СПУ – Соціалістична партія Угорщини, АВД – Альянс Вільних Демократів, УДФ – Угорський Демократичний Форум, НПДГ – Незалежна партія Дрібних Господарів, ХДНП- Християнсько-демократична Народна партія.

Угорська Соціалістична партія разом із ліберальним і посткомуністичним ліберальним Альянсом Вільних Демократів утворила парламентську більшість, і сформувала коаліційний уряд на чолі з безпартійним Петером Меддеші, де всі урядові пости належали представникам соціалістів або АВД. [22, с. 53]

У жовтні 2004 року П. Меддеші змінив Ференц Дюрчань на посту прем'єр-міністра, не змінивши композиції коаліції та залишивши попередній склад уряду. Після виборів 2006 р., коаліція залишилася незмінною. Парламент у квітні 2009 р. виразив Ф. Дюрчаню вотум недовіри, завдяки чому був призначений новий прем'єр-міністр Г. Байнай.

Гордон Байнай був підтриманий парламентською більшістю у 204 депутати. Його підтримав також і правоцентристський Угорський Демократичний Форум, який вважався союзником Фідес. [22, с. 78] У 2002-2010 рр. в Угорщині незмінно функціонувала мінімально-переможна коаліція з СПУ та АВД. Згодом ще УДФ підтримала соціаліста Г. Байная на пості глави уряду, що не говорить про відсутність ідеології УДФ, оскільки вона у склад коаліції не увійшла та не отримала урядових посад. У мінімально-переможних коаліціях Угорщини спостерігається домінування однієї політичної сили, а саме, СПУ, яка долучала допоміжну партію ліберального спрямування АВД.

Від виникнення незалежної Польщі у 1989 р. до дати написання цієї статті (лютий 2013 р.) змінилося одинадцять кабінетів (13 глав урядів) та пройшло вісім парламентських виборів(табл. 4).

Таблиця № 4. Склад кабінетів і парламентської коаліції від 1989 до 2012 рр. в Польщі.

Прем'єр-міністр і період урядування	Партійний склад і кількість мандатів	Статус кабінету
Т. Мазовецький (серпень 1989 – січень 1991)	Надпартійний кабінет	Надлишкова коаліція
Й. К. Білецький (січень – грудень 1991)	Надпартійний кабінет	Кабінет Л. Валенси
Й. Ольшевський (грудень 1991 – червень 1992)	ПЦ- НП-ХНС-ХДС(114) *	Коаліційний уряд меншості
Г. Сухоцька (липень 1992 – жовтень 1993)	СД-ХНС-ХДС-ЛДК-НП-ППЗ(194)	Коаліційний уряд меншості
В. Павлак (жовтень 1993 – березень 1995)	СЛД-ПСЛ(303)	Коаліційний уряд більшості
Я. Олекси (березень 1995 – лютий 1996)		
В. Цімошевич(лютий 1996 – жовтень 1997)		
Є. Бузек (жовтень 1997 – жовтень 2001)	АВС-СП(261)	Коаліційний уряд більшості, однопартійний уряд меншості**
Л. Міллер (жовтень 2001 – травень 2004)	СЛД-СП+ПСЛ(308)	Коаліція більшості, коаліційний уряд меншості*
М. Белка(травень 2004 – жовтень 2005)	СЛД(188)*	Однопартійний уряд меншості
К. Марцінкевич(жовтень 2005 – липень 2006)***	ПіС-Самооборона-ЛПР(245) ***	Однопартійний уряд меншості, мінімально-переможна коаліція ***
Я. Качинський(липень 2006 – листопад 2007) ****		
Д. Туск (листопад 2007 – листопад 2011)	ГП-ПСЛ(240)	Мінімально-переможна коаліція
Д. Туск (листопад 2011 – до сьогодні)	ГП-ПСЛ(235)	Мінімально-переможна коаліція

Джерело: Розрахунок здійснено на підставі Європейської виборчої бази даних http://www.nsd.uib.no/european_election_database і Jednaka W. Gabinety koalicyjne w III RP, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2004. с. 341

* ПСЛ не входила до урядової коаліції але надало зовнішню підтримку у парламенті коаліційному урядові Я. Ольшевського.

** Після виходу Союзу Праці(СП) з кабінету Є. Бузека, в уряді залишилися представники АВС з парламентською підтримкою у 201 мандат.

Коаліція Л. Міллера СЛД-СП+ПСЛ мала тільки 258 мандатів, а уряд отримав вотум довіри у 308 депутатів Сейму. Після відходу ПСЛ, коаліція стала коаліцією меншості у складі СЛД-СП(216 мандатів).

***Самооборона РП та ЛПР офіційно приєдналися до коаліції та увійшли в уряд ПіС у квітні 2006 р., хоча вони і з самого початку виражали зовнішню підтримку кабінету К. Марцінкевича.

**** У серпні 2007 р. коаліція розвалилася, але уряд продовжував виконувати функції до листопада 2007 р.

Список партійних скорочень: ГП- Громадянська Платформа, ПСЛ – Польська Народна партія, СЛД – Союз демократичних лівих, ПіС – Право і Справедливість, ЛПР – Ліга Польських Родин, ХНС – Християнсько-народний союз, ДС – Демократичний Союз, ХДС – Християнсько-Демократична партія, ЛДК – Ліберально-Демократичний Конгрес, НП – Народне Порозуміння, ППЗ- Польська партія зелених, ПЦ- Порозуміння Центр

Коаліція ПіС-ЛПР-Самооборона, утворена у квітні 2006 р. була союзом консервативно-національно-християнським(ПіС, ЛПР) та націоналістично-популістським (Самооборона

РП). У серпні 2007 року в Польщі почалася політична криза. За наполяганням уряду президент відправив у відставку керівника партії «Самооборона» (Samobrona RP) – молодшого партнера урядової коаліції. Внаслідок політичної кризи всередині коаліції, парламент був розпущений. У коаліції спостерігалось домінування однієї політичної сили – ПіС. У вересні 2007 р. Президент призначив нові вибори до Сейму, які ЛПР та Самооборона РП програли. Утворена після позачергових виборів утворена 2007 р. мінімально-переможна коаліція Громадянської Платформи та Польської Народної партії не виявляє програмної спорідненості з огляду на присутність ліберального та аграрного начал. Дана коаліція продовжується і після виборів 2011 р.

Після виборів 1993 р. формуються коаліції з одною домінуючою партією, яка отримала найбільше місць у парламенті. Вони і стають партіями-ініціаторами переговорів щодо створення коаліції з слабшими партнерами. Після 1993 р. домінуюча у коаліції партія завжди формує уряд з набагато слабшими партнерами, а не з партіями, які наближені до них у кількості парламентських мандатів, хоча такі партнери є у вимірі партійних програм більш споріднені, ніж інші члени коаліції. Якби ідеологічний чинник відіграв визначальну роль у формуванні коаліції, то ПіС сформував би коаліцію в першу чергу з ГП, програма якої є найбільш наближеною до програми ПіС, але у такому випадку вимоги щодо посад в уряді у ГП були б більшими, ніж у Самооборони РП і ЛПР. Найбільш ідеологічно-спорідненою коаліцією міг бути союз ГП та ПіС. [22, с. 296]

Слід відзначити, що в Україні також була створена мінімально-переможна коаліція БЮТ і блоку «Наша Україна – Народна Самооборона» у грудні 2007 р., коли обов'язковою умовою формування уряду було утворення коаліції більшості у стінах Верховної Ради України на підставі змін до Конституції N2222-IV від 08. 12. 2004. Тоді коаліцію утворило 228 депутатів, а за призначення уряду проголосувало 226 депутатів, з них 156 членів фракції БЮТ та 70 з 72 членів фракції НУ-НС. [27] Таким чином, була сформована двопартійна Коаліція демократичних сил, до якої згодом долучився фракція Блоку Литвина. Відтоді коаліція почала називатись «Коаліцією національного розвитку, стабільності та порядку» – яка проіснувала до 2010 р. [1] Остання не була мінімально-переможною коаліцією, оскільки була присутня надлишкова партія – Блок Литвина з 20 депутатськими мандатами, без якої можна було обійтись за умови сильної партійної дисципліни партій-ініціаторів коаліції.

Також важливим елементом до характеристики мінімально-переможних урядів у країнах Центральної Європи є визначення індексу урядової стабільності. Оцінка уряду як стабільного передбачатиме врахування низки показників. По-перше, це повинна бути діяльність уряду під керівництвом того самого прем'єр-міністра; по-друге, збереження того партійного складу уряду, який отримав підтримку у парламенті; по-третє, це збереження первинного персонального складу членів уряду. [5, с. 261] Зважаючи на заміну частини глав урядів (частина прем'єр-міністрів) при збереженні композиції коаліції та решти членів кабінету, перший показник у певних випадках буде знівельований. [25 с. 164] Стабільність уряду буде також вимірюватися тривалістю його дії, починаючи від формального призначення/затвердження главою держави, або отримання підтримки у парламенті там, де ця процедура є необхідною, і до моменту відставки. У випадку відставки не має значення, що було причиною – закінчення терміну повноважень, визначених конституцією, чи дострокова відставка. Індекс урядової стабільності засвідчує, яку частину від максимально можливого часу – термін каденції парламент, згідно з конституцією, працював уряд (вважається, що максимально можливий час – це період від виборів до виборів = 100 %). [5, с. 261] Парламентська каденція у всіх чотирьох країнах складає 4 роки, тобто 48 місяців.

Таблиця № 5. Індекс урядової стабільності мінімально-переможних кабінетів у Чехії, Словаччині, Угорщині та Польщі.

Країна	Термін дії парламенту місяцях	Кабінети			Індекс урядової стабільності
		№	Термін	Прем'єр-міністри	
Чехія	1992-1996 48 місяців	1	48 місяців	В. Клаус	100%
	2002-2006 48 місяців	1	48 місяців	В. Шпідла	100%
				С. Грос	
				Ї. Пароубек	
Словаччина	2002-2006 48 місяців	1	48 місяців	М. Дзурінда	100%
	2010-2012 21 місяців	1	15 місяців	І. Радічова	31%
Угорщина	2002-2006 48 місяців	1	48 місяців	П. Меддеші	100%
	Ф. Дюрчань				
	2006-2010 48 місяців	1	36 місяців	Ф. Дюрчань	75%
Польща	2005-2007 24 місяців	1	17 місяців	К. Марцінкевич	35%
	Я. Качинський				
	2007-2011 24 місяців	1	48 місяців	Д. Туск	100%

Обрахунок зроблено на підставі даних офіційного сайту уряду Чеської Республіки: <http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1993-2007-cr/>;

Європейської виборчої бази даних: http://www.nsd.uib.no/european_election_database/;

Jednaka W. Gabinetu koalicyjne w III RP, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2004. с. 341; Ресурсу про вибори: <http://www.electionresources.org>

Як видно з таблиці № 5, найбільший індекс урядової стабільності є у мінімально-переможних коаліційних урядів Чехії, де він становить 100%. Найменш стабільним мінімально-переможним урядом є уряд І. Радічової (2010-2011) у Словаччині з індексом 31% та Я. Качинського з індексом 35%.

Мінімально-переможні коаліції становлять меншість серед урядів у всіх країнах. У Чехії серед дев'яти урядів тільки 2 були мінімально-переможними, у Словаччині з восьми – два, в Угорщині з семи – тільки одна, а у Польщі з 11 кабінетів тільки 3 були мінімально-переможними.

Варто відзначити, що у всіх досліджуваних нами країнах, були створені прагматичні коаліції з не завжди пов'язаних між собою ідеологією партій які націлені на отримання посад, тобто мінімально-споріднені коаліції відсутні.

Ідеологічний (програмний) чинник не відіграє суттєвого значення у формуванні мінімально-переможних коаліцій у Польщі, Чехії, Словаччині та Угорщині. Хоча, не варто говорити про повну відсутність ідеологічного чинника у вище вказаних країнах, просто домінуючі партії для максимізації посад обирають варіант коаліції з набагато менш сильними партіями, які можуть ідеологічно не бути спорідненими з партією-ініціатором переговорів. Конструкція мінімально-переможних коаліційних урядів із наявністю однієї домінуючої партії властива: Польщі, Чехії та Угорщині, де одна партія значно переважає решту партнерів своєю партійною силою, що виражається у кількості здобутих нею на парламентських виборах мандатів. Тільки у Словаччині були мінімально-переможні коаліції, де коаліція має врівноважений характер, коли політичні партії, з яких складається коаліція, приблизно однакові за кількістю депутатів.

Бібліографічні посилання:

1. Бронніков В. Д., Степаненко О. Г. Конфлікти коаліцій як умова нестабільності парламенту в Україні/ Випуск: 170, Том: 182 – Видання ЧДУ імені Петра Могили 2011 р. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/politics/2012/182-170-1.pdf>

2. Валецькі М., Партійні організації в Польщі (1989-1999 рр.) / Часопис Парламент. №5/2001 [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://www.parlament.org.ua/index.php?action=magazine&id=9&ar_id=101&iar_id=55&as=2

3. Ключкович, А. Ю. Особливості Розвитку партійної системи Словаччини в контексті суспільно-політичних трансформацій кінця XX – початку XXI ст. 2009 р. [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/Nvuu/PSF/2009_11/Klyuchkovych.pdf
4. Романюк А. С. Типологія урядових кабінетів в країнах Західної Європи: порівняльний аналіз // Вісник Львівського університету. Серія : Філософські науки. – 2007. Вип. 10. – С. 235 – 244.
5. Романюк А. С. Порівняльний аналіз політичних інститутів країн Західної Європи. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2007. – с. 391.
6. Шведа Ю. Р. Теорія політичних партій і партійних систем : [навчальний посібник] / Ю. Р. Шведа. – Львів : Тріада плюс, 2004. – 528 с.
7. Шведа Ю. Р. Політичні партії: Енциклопедичний словник. — Л. : Астролябія, 2005. — 488с. [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://www.lnu.edu.ua/faculty/Phil/Shweda_slovnyk.htm
8. Нейман Дж., Моргенштерн О. Теорія игр і економічне поведіння: Пер. с англ. – М. : Наука, 1970.
9. Месежников Г. Политические партии – актеры демократизации и реформ в Словакии // Опыт демократических преобразований Словакии Братислава: Институт общественных проблем, 2007. – С. 76-85.
10. Austin-Smith D., Banks J., 1988, Elections, Coalitions and Legislative Outcomes, «American Political Science Review» 82, с. 405-422.
11. Axelrod R., 1970, Conflicts of interest, Chicago, Markham.
12. Downs A., 1987, An Economic Theory of Democracy, New York, Harper Row
13. Havlik, Vlastimil a Lubomír Kopeček. Kształt i stabilność czeskich rządów: wpływ systemu partyjnego i wyborczego. Wrocławskie Studia Politologiczne, 2009, 10, s. 59-77.
14. Mališ, J. – Marek P. a kol. Politické strany 1938-2004. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a v Československu. Brno: Doplněk, s. 1433-1453.
15. Muller-Rommel, F. (2001): Cabinets in post-communist East-Central Europe and the Balkans: Empirical findings and research agenda. In: Blondel, J. – Muller-Rommel, F. (eds.): Cabinets in Eastern Europe. Basingstoke: Palgrave, s. 62 – 67.
16. Leiserson M., 1966, Coalitions in Politics, Yale University, PhD Thesis.
17. Laver M., Schofield N., 1991, Multiparty Government. The Politics of Coalition in Europe, Oxford, Oxford UP
18. Laver M., Shepsle K., 1991, Divided Government: America is not «Exceptional», «Governance» vol. 4 с. 250-269.
19. Lewis, Paul G. (2000) Political Parties in Post-communist Eastern Europe. London: Routledge. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://books.google.com.ua/books?id=UjmwJWwgOfgC&printsec=frontcover&hl=pl#v=onepage&q&f=false>
20. Luebbert G., 1986, Comparative democracy: Policy Making and Governing Coalitions in Europe and Israel, New York, Columbia University Press.
21. Riker. W. H. The theory of political coalitions. – New Haven, CT/London: Yale University Press, 1962. – 300 p.
22. Jednaka W. Gabinet koalicyjny w III RP, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2004. с. 341
23. Swaan A. de, 1973, Coalition Theories and Cabinet Formation, Amsterdam, Elsevier.
24. Swaan A. de, 1982, The Netherlands: Coalitions and in a Segment Polity, [w:] E. Browne, J. Drejmanis 1982.
25. Jungar, Ann-Cathrine: Surplus majority government: A comparative study of Italy and Finland. 2000. 384 p.
26. Конституції Польщі, Чехії, Угорщини, Словаччини [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/polski/kon1.htm>
27. Недостворена «коаліція трьох» ділить крісла/newsru.ua [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.newsru.ua/ukraine/11dec2008/krislo.html>
28. Тимошенко обрано прем'єром/Новинар. 18 грудня 2007 [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://pouynar.com.ua/politics/16021>
29. Європейська виборча база даних. [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://www.nsd.uib.no/european_election_database
30. Партії і вибори у Європі. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.parties-and-elections.eu/slovakia2.html>
31. Ресурс про вибори [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.electionresources.org/hu/>

Лопата М. О. Факторы формирования минимально-победных правительств в странах Центральной Европы.

Предоставлен обзор теории минимально-победных коалиционных правительств. Изучена история формирования минимально-победных правительств в странах Центральной Европы, их состав и завершение деятельности. Проанализированы минимально-победные правительства с доминирующей партией и правительства, которые несут уравновешенный характер. Определено влияние идеологического и прагматичного факторов в процессе формирования минимально-победных правительств. Рассчитано индекс правительственной стабильности минимально-победных правительств в выше отмеченных странах.

Ключевые слова: коалиционное правительство, минимально-победная коалиция, доминирующая партия, правительственная стабильность, коалиционные переговоры.

Lopata M. Factors of Minimum-Winning coalition government formation of Central European countries.

This study is comparative exploration of minimum-winning coalition governments in Central European countries. The principal objective of this article is 1. to provide a general overview of the essence of minimum-winning coalition governments 2. to show the short history of formation and termination minimum-winning coalition governments since. 2. to make classification of Central European governments and define the prevailing type of cabinets. 3. Define the minimum-winning governments with dominant party and equal parties. 4. To define and to evaluate index of government stability.

Minimum-Winning Coalition includes only those parties needed to obtain a majority position, coalition

Considerations of the motivations of the gaming actors to form coalition governments divide spatial models in two main groups, those assuming that the political parties are concerned above everything else with getting into the office (or office-seeking politicians), and those assuming that the fundamental motivation of political parties to come into power is to implement certain public policies (or policy-seeking politicians).

According to the first approach politicians will say and do everything that will bring them into power. According to the second approach politicians must to implement their program into life. On the first approach is based minimum-winning coalition.

Minimum Winning Coalition includes only those parties needed to obtain a majority position, a MNC consists of the minimal number of parties that can form a majority government.

Mainly minimal winning coalitions in Central European countries were based on cooperation of ideologically distant political parties. However ideological part of motivation to form coalitions was not excluded.

The division construction of minimum-winning coalitions governments based on the assumption of presence of one dominant party that is evident in such countries as Poland, Czech Republic and Hungary, where one party considerably prevails other partners of governing coalition. In this model the party force that is expressed in an amount of mandates obtained on parliamentary elections. Only in Slovakia the participants of minimum-winning coalitions had equal coalition, when political parties have approximately identical amount of deputies. The index of government stability for minimum-winning coalition governments was evaluated for Czech Republic 100%. It is the highest index of government stability among minimum-winning governments in all Central Europe. The lowest index has the cabinet of I. Radicova in Slovakia with 31% of stability and cabinet of J. Kachynski with 35% of stability.

Keywords: coalition government, minimum-winning coalition, dominant party, government stability, coalition negotiations.

Надійшла до редколегії 28.02.2013 р.

УДК 327.6+396

У. Р. Лукач

Івано-Франківський університет права імені Короля Данила Галицького

АНАЛІЗ ФЕМІНІСТИЧНИХ ІДЕЙ У СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІЙ ПУБЛІЦИСТИЦІ НАТАЛІЇ КОБРИНСЬКОЇ

Досліджено ідейно-політичні засади організації Н. Кобринською жіночого руху в Галичині кінця ХІХ ст. Проаналізовано запропоновані Н. Кобринською шляхи і способи вирішення жіночого питання, а також необхідність його розгляду в контексті широких соціально-економічних перетворень.

Ключові слова: фемінізм, жіночий рух, жіноче питання, правова дискримінація, громадянське рівноправ'я.

Суспільно-політичні трансформації в Україні на сучасному етапі посилили актуальність жіночого питання, що віддзеркалює ставлення суспільства до місця і ролі жінки в ньому, а також окреслює орієнтири його розвитку. Можна стверджувати, що ефективність соціальної політики безпосередньо пов'язана із вирішенням комплексу соціальних проблем, що охоплюються поняттям жіночого питання. Проте сьогодення українського суспільства демонструє як байдужість розуміння їх важливості, так і розрив юридичної і фактичної рівноправності жінок і чоловіків. Лише зміна соціальних пріоритетів здатна створити «вікно можливостей» для вирішення нагромаджених проблем суспільно-політичного характеру і наповнити декларовані поняття реальним змістом.

Успішна реалізація збалансованої гендерної політики на сучасному етапі можлива за умов аналізу ідейно-політичних особливостей жіночого руху та боротьби жінок за свої права на різних історичних етапах, зокрема наприкінці ХІХ ст. на західноукраїнських землях. Цей період характеризується активною фазою розвитку капіталізму, що супроводжується зростанням ролі жінок у процесі промислового виробництва. Водночас загострилась проблема конкуренції жіночої та чоловічої праці і посилилась соціально-психічна напруга між статями. Хоча Східна Галичина не відзначалась швидкими темпами економічного розвитку, кризові явища Австро-Угорської імперії каталізували зростання суспільного інтересу до становища жінок.

Проблематика даного питання втілювалась у дослідженнях ряду науковців. Серед них М. Богачевська-Хом'як [1], І. Книш [3], К. Левченко [14], Л. Смоляр [15] та інші, котрі наголосили на обумовленості жіночого питання конкретно-історичними особливостями, зосередили свою увагу на становленні та організації жіночого руху в рамках українського національно-культурного процесу і боротьбі жінок за професійне утвердження на тлі масового застосування жіночої праці.

Знакові події громадсько-політичного життя цього періоду нерозривно пов'язані з іменем Н. Кобринської, котра вперше в Східній Галичині висунула і відстоювала ідеї жіночої емансипації, заохочувала жінок до освітнього та інтелектуального руху та організувала видання жіночого альманаху «Перший вінок». Вона влучно зауважує, що практичні потреби в організації українського жіночого руху випередили теоретичні розробки, адже «жіноцтво наше швидше почуло на собі тягар практичних усіх невідгод європейсько-жіночого питання, ніж задумало теоретично познайомитися з основами і напрямками сучасного жіночого руху в Європі» [5, с. 286]. Намагаючись переконати суспільство у важливості жіночого питання для поступу української справи та потребі організації жінок з метою їх самореалізації, в 1884 р. Н. Кобринська заснує Товариство руських жінок у Станіславові, в 1887 р. організує